

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

КАЧАН Василь Васильович

УДК 35.086(477)

МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИКОРДОННОЇ ТОРГІВЛІ

**Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія»
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
ДОДІН Євген Висильович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри морського і
митного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
КОЛОМОЄЦЬ Тетяна Олександрівна,
Запорізький національний університет,
декан юридичного факультету;

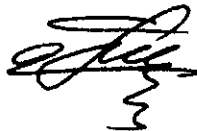
кандидат юридичних наук, доцент
КАЛАЯНОВА Любов Вікторівна,
Одеський національний морський університет,
доцент кафедри кримінального
та адміністративного права

Захист відбудеться «03» жовтня 2013 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «30» серпня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Прикордонне розташування регіонів є одним із найбільш ефективних чинників їхнього економічного зростання, що дозволяє отримати відчутний імпульс для соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, активізації всебічного співробітництва із сусідніми країнами на державному та регіональному рівні. Україна має найдовший в Європі кордон (19 із 25 областей є прикордонними), однак у прикордонній торгівлі він виконує суто бар'єрну функцію, і після введення кількісних та вартісних обмежень при ввезенні товарів та предметів легалізованої прикордонної торгівлі майже не залишилося. Забезпечення належного митного регулювання прикордонної торгівлі відображає загальну тенденцію посилення ролі та значення спеціальних митних режимів в Україні. Це прагнення зумовлено тим, що існуючі на теперішній час умови ведення прикордонної торгівлі характеризуються, по-перше, високим ступенем витратності, зумовленою тривалістю здійснення митних процедур, черг транспортних засобів на кордоні, упущеною економічною вигодою, по-друге, недостатньо розвиненими нормативно-правовою та організаційно-управлінською основами щодо належного забезпечення прикордонної торгівлі в умовах становлення сучасної державної митної справи.

На теперішній час практично всі інноваційні митні технології, рекомендовані Всесвітньою митною організацією, такі як попереднє електронне інформування та декларування, митний контроль, заснований на управлінні ризиками, транскордонний інформаційний обмін, першочергово впроваджуються митними органами України. Разом із тим, методи та засоби, що застосовуються митними органами, часто є не повною мірою ефективними та адекватними завданням, що задекларовані у нормативних актах та програмах розвитку прикордонної торгівлі в Україні. В окремих випадках зусилля митних органів щодо удосконалення митного регулювання переміщення товарів та предметів у прикордонній торгівлі наштовхуються на недостатнє розуміння і пасивність з боку учасників прикордонної торгівлі. У свою чергу, зусилля суб'єктів прикордонної торгівлі щодо оптимізації переміщення товарів та предметів без сприяння митних органів також не призводять до очікуваних результатів.

Названі вище обставини свідчать про недосконалість правового регулювання взаємодії митного органу та суб'єктів прикордонної торгівлі, що негативно позначається на ефективності митного регулювання прикордонної торгівлі і в кінцевому рахунку – на забезпеченні економічної безпеки України. Це визначило у прикордонній торгівлі важливу практичну проблему удосконалення застосування митних формальностей при переміщенні товарів через митний кордон України, встановленні спеціального митного режиму прикордонної торгівлі, визначенні

відповідальності за порушення митних правил в режимі прикордонної торгівлі з метою дотримання законності та забезпечення економічних інтересів прикордонних регіонів та держави в цілому. Роль митних органів у процесі правового регулювання спеціального режиму прикордонної торгівлі може проявлятися безпосередньо в розробці та опрацюванні проєктів нормативних актів, відомчій нормотворчості з боку Міністерства фінансів України, Міністерства доходів і зборів України, а також у практичній роботі з реалізації зовнішньоекономічного та митного законодавства.

Питання, пов'язані з правовим регулюванням прикордонної торгівлі, досліджувалися вченими різних галузей права. Їхні наукові напрацювання та теоретичні положення стали складовою фундамента становлення та розвитку інституту прикордонної торгівлі. Водночас, розвиток інституту спеціальних правових режимів здійснення зовнішньоекономічної діяльності зумовлює переосмислення ряду науково-теоретичних положень щодо їх митного регулювання, удосконалення чинного законодавства про державну митну справу, створення відповідних умов функціонування прикордонної торгівлі, становлення інституту спеціального митного режиму прикордонної торгівлі як важливого гаранту забезпечення дієвого та ефективного інструменту захисту прав людини та громадянина при переміщенні товарів та предметів через митний кордон України. Зазначене й зумовило необхідність здійснення дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі морського і митного права Національного університету «Одеська юридична академія» відповідно до плану наукових досліджень «Визначення шляхів підвищення ролі норм морського, митного та інформаційного законодавства для подальшого забезпечення економічної незалежності України в XXI столітті». Вона є частиною роботи університету в рамках загальної тематики «Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у здійсненні науково-теоретичного аналізу митного регулювання прикордонної торгівлі як інституту митного права, наданні характеристики порядку переміщення товарів та предметів через митний кордон України із застосуванням митного режиму прикордонної торгівлі, умов та підстав притягнення до адміністративної відповідальності суб'єктів прикордонної торгівлі за порушення режиму прикордонної торгівлі, визначенні сучасного стану правового регулювання та основних напрямків удосконалення чинного законодавства у галузі державної митної справи.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких основних задач:

визначити сучасний стан наукових досліджень митного регулювання прикордонної торгівлі та основні напрямки їх подальшого здійснення;

з'ясувати сутність і зміст дефініції «прикордонна торгівля», розкрити ознаки та риси, притаманні предмету її регулювання;

визначити стан правового регулювання прикордонної торгівлі та основні напрямки його удосконалення;

охарактеризувати зарубіжний досвід митного регулювання прикордонної торгівлі та визначити можливості його запровадження в умовах України;

визначити поняття та особливості митного регулювання прикордонної торгівлі;

виокремити та охарактеризувати умови та підстави притягнення до адміністративної відповідальності суб'єктів прикордонної торгівлі;

охарактеризувати основні наукові підходи щодо визначення правового статусу суб'єктів прикордонної торгівлі;

конкретизувати зміст і форму прикордонної торгівлі, надати характеристику митно-правовим нормам як визначальному елементу його змісту, уточнити особливості їх застосування;

здійснити наукове обґрунтування організаційно-правових засад адаптації митного законодавства України до вимог міжнародних конвенцій та угод;

сформулювати пропозиції та рекомендації з удосконалення законодавства щодо митного регулювання прикордонної торгівлі.

Об'єктом дослідження є митні переваги у зовнішньоекономічній діяльності як правове явище.

Предметом дослідження є митне регулювання прикордонної торгівлі.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є сукупність підходів та методів наукового пізнання. Для досягнення мети дослідження в роботі використовуються філософські, загальнонаукові та спеціально наукові методи. Системний підхід став основою методологічної конструкції всієї дисертаційної роботи і визначив стратегію дослідження митного регулювання прикордонної торгівлі як митно-правової категорії, її місце, роль і значення в інституті спеціальних митних режимів. Використано окремі методи наукового пізнання. Застосування таких наукових методів, як спостереження, опис, моделювання, формально-логічне узагальнення тощо, дозволило пізнати юридичні явища у їх системному взаємозв'язку [р.р. 1, 2]. Метод інтегрального аналізу результатів використовувався при зіставленні думок багатьох вчених стосовно характеристики визначених проблем та при визначенні поняття та сутності категорії «прикордонна торгівля» скрізь призму його застосування в державній митній справі [п.п. 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 3.1]. Формально-юридичний метод було використано для аналізу та з'ясування процесу застосування нормативних актів, які регламентують порядок переміщення товарів та предметів через митний кордон України

в режимі прикордонної торгівлі [ц.п. 1.2, 1.3, 2.2, 2.3]. Структурно-функціональний метод було застосовано для аналізу місця митних органів у забезпеченні законності переміщення товарів та предметів, що обертаються у прикордонній торгівлі, а також для визначення основних форм і способів взаємодії з іншими державними органами України [ц.п. 1.3, 3.1 3.2]. Застосування методів моделювання, аналізу та синтезу дозволило сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Наукове-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації становили загальнотеоретичні наукові праці, розробки та окремі дослідження фахівців у галузі адміністративного та митного права – А.П. Альохіна, А.І. Берлача, Ю.П. Битяка, Д.М. Бахраха, Л.Р. Білої-Тіунової, Б.М. Габричидзе, Є.В. Додіна, В.Г. Драганова, Ю.М. Дьоміна, С.В. Ківалова, Л.В. Калаянцовой, О.М. Козиріна, Ю.М. Козлова, Т.О. Коломоець, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Б.А. Кормича, А.В. Мазура, І.В. Міщенко, Д.В. Приймаченка, В.В. Прокопенка, А.О. Селіванова, В.С. Сіренко, О.П. Федотова, М.Г. Шульги, Х.П. Ярмачі та практиків: І.Г. Калетника, Т.В. Корневої, І.М. Коросташової, С.І. Пахомова, П.В. Пашка та ін.

Нормативно-правову базу дослідження становлять Конституція України, чинне законодавство України з питань державної митної справи (чинне митне законодавство України) та законодавства зарубіжних країн.

Емпіричною базою є статистичні дані Державної служби статистики України, а також рішення адміністративних судів України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим монографічним дослідженням митного регулювання прикордонної торгівлі, теоретико-правових засад її реалізації, основних напрямків подальшого удосконалення законодавства про державну митну справу в умовах його адаптації до правил та стандартів Європейського Союзу. У результаті здійсненого дослідження сформульовано низку положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, до найбільш значущих із яких належить:

у перше:

доведено необхідність уніфікації нормативно-правових актів, що регулюють порядок здійснення митного контролю та митного оформлення товарів та предметів у прикордонній торгівлі;

аргументовано тезу щодо необхідності виокремлення прикордонної торгівлі як виду спеціального митного режиму;

надано визначення поняття «митний режим прикордонної торгівлі» як спеціальний вид митного режиму, відповідно до якого товари ввозяться на митну територію України та вивозяться з митної території України для вільного обігу без обмеження строку їх перебування у межах встановленої зони прикордонної торгівлі;

визначено класифікацію товарів та предметів, що переміщуються через митний кордон у рамках прикордонної торгівлі, на групи: а) інноваційна група; б) прогресивна група; в) сировинна та продовольча група; г) група товарів і послуг, які належать до сфери стратегічних інтересів прикордонного регіону і не заборонених у прикордонній торгівлі;

запропоновано перелік обставин, що пом'якшують або обтяжують адміністративну відповідальність суб'єктів прикордонної торгівлі за порушення митних правил у митному режимі прикордонної торгівлі, та надано їх характеристику;

удосконалено:

визначення поняття «прикордонна торгівля» як установлений нормативно-правовими актами України пільговий порядок здійснення підприємницької, фінансової, податкової, митної та інших видів діяльності, що застосовується бенефіціарами цього режиму;

визначення поняття «зона прикордонної торгівлі» як частина території держави, що межує на кордонах із сусідніми країнами, у межах якої відповідною міжнародною угодою встановлюються та діють спеціальний правовий режим господарської діяльності і торгівлі, спрощений порядок перетину кордону, митного контролю та митного оформлення і спеціальний порядок застосування та дії законодавства України;

процедуру застосування митними органами спрощеного порядку здійснення митного контролю предметів, що переміщуються громадянами, які прямують автомобільним транспортом через митний кордон України у митному режимі прикордонної торгівлі;

набули подальшого розвитку:

характеристика прикордонної торгівлі як правового інституту митного права;

аргументи щодо зниження ставок ввізного мита, підвищення вартісної та кількісної межі на основні, «стратегічні» товари та предмети, що обертаються у прикордонній торгівлі з одночасним посиленням контрольної функції митних органів;

положення про застосування митними органами митного контролю та митного оформлення предметів, що переміщуються громадянами транспортними засобами у митному режимі прикордонної торгівлі із застосуванням триканальної системи коридорів: а) «зелений»; б) «червоний»; в) «жовтий»;

аргументи щодо прийняття Закону України «Про прикордонну торгівлю»;

запропоновано пропозиції щодо удосконалення Митного кодексу України, Законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність» і «Про транскордонне співробітництво».

Практичне значення одержаних результатів. Дисертація має теоретико-прикладний характер, а її висновки та пропозиції становлять науковий та практичний інтерес і можуть бути використаними у:

правотворчості – при розробці та прийнятті законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів із питань митного регулювання прикордонної торгівлі, удосконалення Митного кодексу України, Законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність» і «Про транскордонне співробітництво»;

правозастосуванні – для удосконалення організаційно-правових засад діяльності митних органів України;

науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку наукових положень теорії адміністративного та митного права, здійснення подальших спеціальних наукових досліджень у цих галузях;

навчальному процесі – для підготовки відповідних підрозділів підручників, навчальних посібників і навчально-методичних рекомендацій для навчальних курсів «Митне право України». «Адміністративне право України», «Адміністративне процесуальне право».

Апробація результатів дослідження. Основні положення та теоретичні висновки, на яких базується дисертаційне дослідження, а також рекомендації щодо удосконалення вітчизняного законодавства, було оприлюднено та обговорено на засіданнях кафедри морського та митного права Національного університету «Одеська юридична академія». Положення, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, доповідалися на: Міжнародній науково-практичній конференції російської митної академії «Актуальные проблемы теории и практики таможенного дела и пути их решения» (м. Люберці, 2010 р.), Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 2010 р.), Міжнародній науковій конференції «Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених» (м. Київ, 2010 р.)

Публікації. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться в дисертації, викладено у 14 публікаціях, у тому числі в 11 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено.

Структура дисертації визначена метою та завданнями дослідження і складається із вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, із них основного тексту 203 сторінки, список використаних джерел налічує 237 найменувань і розміщений на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробленості, зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано його методологію та емпіричну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено їх апробацію.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади прикордонної торгівлі в Україні» містить три підрозділи, в яких досліджено поняття, сутність, правову природу, становлення прикордонної торгівлі та надано її нормативно-правове визначення.

У підрозділі 1.1. *«Стан наукових досліджень митного регулювання прикордонної торгівлі»* проаналізовано становлення митного регулювання прикордонної торгівлі та розвиток наукової думки із цього питання. Виявлено, що за радянської доби було введено термін «прикордонне співробітництво» для визначення прикордонної торгівлі, політичних акцій та культурних відносин між суміжними регіонами України, Угорщини, Чехословаччини, Польщі та Румунії, що набули розвитку на основі безпосередніх угод між обласними спілками споживчої кооперації та між органами державної торгівлі (В. Будкін, П. Калиниченко, В. Гаргонич, В. Колесник).

Із проголошенням незалежності України питання прикордонної торгівлі набуло особливого значення в рамках розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України та становлення спеціальних митних режимів, що зумовило активні наукові пошуки у сфері правових та економічних наук. Питаннями прикордонної торгівлі у цей період займалися учені: В.В. Боршевський, Н.А. Мікула, І.Р. Тимченко, Т.Г. Васильків, Є.В. Додін, С.В. Ківалов.

У підрозділі 1.2. *«Категорія «прикордонна торгівля» у понятійному апараті митного права»* розглядаються поняття та сутність прикордонної торгівлі як категорії митного права. Установлено, що в юридичній науці прикордонна торгівля має міжгалузевий характер, оскільки знаходить своє місце не тільки у сфері регулювання митного, але й господарського, фінансового та адміністративного права.

Визначено, що науково-теоретичне обґрунтування приналежності інституту прикордонної торгівлі до митного права полягає у тому, що: цей інститут реалізується у сфері функціонування митних органів, тобто пов'язаний з регулюванням порядку переміщення товарів та предметів через митний кордон; джерелами цього інституту є норми публічних галузей права і, насамперед, митного права. Увагу акцентовано на необхідності систематизації законодавства про зовнішньоекономічну діяльність, у контексті чого в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність»

запропоновано передбачити: а) визначення поняття прикордонної торгівлі; б) порядок її здійснення; в) визначення суб'єктів прикордонної торгівлі.

Проведено аналіз зарубіжного законодавства, що регламентує порядок здійснення прикордонної торгівлі (Російська Федерація, Китай, Казахстан, Туреччина) та визначено можливості застосування цього досвіду в умовах України.

У підрозділі 1.3. «Особливості митного регулювання у спеціальних економічних зонах та спеціальних правових режимах» охарактеризовано норми митного права що регулюють діяльність та функціонування спеціальних економічних зон (СЕЗ) та спеціальних правових режимів зовнішньоекономічної діяльності. Визначено, що підприємствам та громадянам, які здійснюють свою діяльність на території спеціальних економічних зон, територіях прикордонного співробітництва, у зонах прикордонної торгівлі, для отримання максимальної вигоди від свого місцезнаходження необхідно отримати статус резидента зони. Установлено, що до резидентів СЕЗ застосовується загальний режим адміністрування податків, митних платежів із вилюченнями, передбаченими ПК України та МК України, крім того використовується також преференційний митний режим для ввезених на територію СЕЗ товарів та предметів, а також товарів та предметів, що вивозяться з її території.

Визначено, що створення спільних підприємств на території України дозволяє залучити у вітчизняну економіку іноземні інвестиції, забезпечити зайнятість громадянам України, поліпшити політичний клімат у країні, підвищити якість виробленої продукції, що підтверджує необхідність удосконалення встановленого порядку та умов переміщення товарів через митний кордон України у митному режимі прикордонної торгівлі.

Зроблено висновок про те, що сучасні зовнішні торговельні відносини України потребують застосування спеціальних правових режимів здійснення зовнішньоекономічної діяльності: спеціальних економічних зон та зон прикордонної торгівлі. Як свідчить світовий досвід, це є унікальний засіб формування якісно нових митних та економічних відносин. При цьому, до теперішнього часу не існує єдиного підходу, який визначив би вплив інституту прикордонної торгівлі на розвиток національної та регіональної економіки, і не прийнято єдиної Концепції розвитку особливих форм прикордонного співробітництва в Україні, що дозволяє визначити ключові напрямки удосконалення митного регулювання прикордонної торгівлі.

У підрозділі 1.4. «Правові засади митного регулювання прикордонної торгівлі» розкрито розвиток правових норм, що регулюють прикордонне співробітництво України. Зазначено, що особливий режим прикордонної торгівлі з'явився й набув свого розвитку, як компроміс між централізацією зовнішньої торгівлі і прагненням регіональних органів влади використовувати місцеві ресурси, обмінюючи їх шляхом бартерних

операцій із суміжними країнами й вирішуючи тим самим завдання, пов'язані з розвитком прикордонного регіону, в основному з постачання населення товарами споживчого призначення. Правова база митного регулювання прикордонного співробітництва України формувалася на основі європейського досвіду та нормативних документів ГАТТ і Європейської рамкової конвенції з транскордонного співробітництва територіальних общин або властей. Крім того, у контексті прикордонної торгівлі затверджено Концепцію міжрегіонального та прикордонного співробітництва держав-учасниць СНД, що передбачає спрощення процедур прикордонного, митного, імміграційного та інших видів контролю для населення прикордонних територій при перетині державних кордонів держав-учасниць СНД, що, у свою чергу, призвело до укладення між регіонами країн СНД цілого ряду угод і договорів про взаємовигідну співпрацю у різних сферах життєдіяльності, у тому числі і митній співпраці. Сучасна прикордонна торгівля є одним з найважливіших аспектів прикордонних зв'язків України. Разом із тим, це положення не знайшло належного юридичного закріплення у чинному митному законодавстві України. Відсутність єдиного підходу та правових положень, які увібрали б у себе весь комплекс прав і обов'язків у сфері державної митної справи, що регулює здійснення торгівлі на прикордонних територіях України, і стимулювали б розвиток зовнішніх зв'язків, є серйозним чинником, який стримує взаємовигідне зовнішньоекономічне співробітництво. Досліджено розвиток вітчизняного законодавства, що регулює відносини прикордонного співробітництва та прикордонної торгівлі.

Розділ 2. «Сутнісна характеристика прикордонної торгівлі як об'єкта митного регулювання» містить три підрозділи, в яких досліджуються спеціальні види митного режиму, методи тарифного та нетарифного регулювання прикордонної торгівлі, формулюється поняття статусу «суб'єкт прикордонної торгівлі», досліджуються особливості цього статусу та його місце в системі суб'єктів митного права.

У підрозділі 2.1. «Режим прикордонної торгівлі як спеціальний вид митного режиму» присвячено аналізу та детальній характеристиці поняття адміністративно-правових режимів, їх класифікації. Здійснено аналіз поняття адміністративно-правових режимів, виходячи із більш загального поняття «правовий режим» (Д. Бахрах, С. Ківалов, Л. Біла-Тіунова). Визначено специфіку конкретного митного режиму низкою елементів: а) об'єктом спрямування дії «режимних» норм; б) комплексом правових (юридіко-організаційних) засобів, за допомогою яких здійснюється безпосереднє правове регулювання правових відносин (заборона, дозвіл чи позитивне зобов'язання) у прикордонній торгівлі.

Акцентовано увагу на порядку переміщення транспортних засобів через митний кордон України у митному режимі прикордонної торгівлі.

Установлено, що для вирішення завдань, пов'язаних з переміщенням через митний кордон України у митному режимі прикордонної торгівлі товарів та предметів, недостатньо існування двоканальної системи митного контролю транспортних засобів.

У підрозділі 2.2. «*Методи тарифного та нетарифного регулювання в митному режимі прикордонної торгівлі*» міститься теоретико-методологічний аналіз митних пільг і тарифних преференцій. Досліджено їх організаційно-правовий механізм, що складається з таких елементів, як суб'єкти встановлення, об'єкт надання, правові підстави й умови надання, скасування. Встановлено, що суттєвих змін зазнає частина митного законодавства у сфері регулювання адміністрування податків та митних платежів, що лежать у площині прикордонної торгівлі.

Здійснено аналіз специфічності тарифних преференцій як різновиду митних переваг із точки зору нормативно-правової регламентації їх встановлення і надання суб'єктам прикордонної торгівлі. Акцентовано увагу на відсутності однозначної та чіткої регламентації питання щодо повноважень органу державної влади або компетенції посадової особи встановлювати, змінювати чи скасовувати митні пільги у спеціальному режимі зовнішньоекономічної діяльності прикордонної торгівлі. Висловлено думку щодо потреби внесення змін до відповідних нормативних актів, які у прикордонній торгівлі визначають суб'єкт надання митних пільг, передбачивши виключне право на це вищого органу законодавчої влади з наступною конкретизацією механізму застосування цієї процедури митними органами.

Зазначено, що питання суб'єкта надання митних пільг у дослідженні вирішується на користь такої тези: митні пільги надаються громадянам і підприємствам, що зареєстровані в установленому порядку в зоні прикордонної торгівлі як суб'єкти прикордонної торгівлі, щодо переміщуваних через митний кордон України товарів та предметів, транспортних засобів у митному режимі прикордонної торгівлі. До правових підстав одержання і скасування митних пільг варто зараховувати відповідні акти уповноважених органів державної влади, укладені в установленому законом порядку міжнародні угоди про прикордонну торгівлю, умови надання митних пільг як вимоги відповідності заявлених даних певним положенням нормативних актів. Наголошено на відмінності критеріїв оцінювання різних за своїм змістом митних переваг: митні пільги – передусім з точки зору соціального результату, тарифні преференції – з точки зору їх економічного ефекту для прикордонної торгівлі.

Зазначено, що однозначне встановлення суб'єкта надання тарифних пільг і преференцій значною мірою полегшить митному органу здійснювати митний контроль за переміщенням товарів і предметів через митний кордон України із застосуванням митного режиму прикордонної торгівлі.

Для з'ясування питання щодо застосування тарифних преференцій у прикордонній торгівлі здійснено аналіз системи митно-правових норм ЄС, а також основних положень Загальної системи преференцій ООН.

У підрозділі 2.3. «*Митно-правовий статус суб'єктів прикордонної торгівлі*» увагу приділено характеристиці суб'єктів прикордонної торгівлі.

На підставі дослідження суб'єкта митного права, його ознак та співвідношення з поняттям «учасник митних правовідносин» запропоновано поняття «суб'єкт прикордонної торгівлі», визначено коло суб'єктів прикордонної торгівлі крізь призму митних правовідносин. Суб'єкт прикордонної торгівлі – це громадянин та/або підприємство-учасник правових відносин у сфері прикордонного співробітництва, який фактично є носієм суб'єктивних юридичних прав та обов'язків у галузі державної митної справи і бере участь у митних правовідносинах з огляду на юридичні норми.

Акцентовано увагу на тому, що конституційні права і свободи не можуть бути реалізованими у митних правовідносинах, що складаються у прикордонній торгівлі без належного визначення митно-правового статусу громадян та підприємств, які являють собою самостійну сукупність елементів, закріплених у митному законодавстві. Для більш поглибленого дослідження митно-правового статусу осіб, які беруть участь у здійсненні прикордонної торгівлі, здійснено їх класифікаційний поділ. Класифікація дала можливість більш змістовно проаналізувати завдання та функції цих осіб та більш детально вивчити їхні можливості. Запропоновано класифікацію осіб, які беруть участь у здійсненні прикордонної торгівлі, доповнити ознакою – державно-владні повноваження: 1) суб'єкти, які мають ці повноваження (посадові особи митних органів, які здійснюють свої повноваження при переміщенні товарів та предметів через митний кордон України у митному режимі прикордонної торгівлі); 2) суб'єкти, які не мають цих повноважень [громадяни і підприємства (фізичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності, виробничі підприємства та об'єднання, підприємства оптової та роздрібною торгівлі, спільні підприємства та інші господарські структури, наділені правами юридичної особи, незалежно від форми власності зареєстровані у відповідності до законодавств держав-сторін на території прикордонних регіонів України та території суміжних держав, з якими укладено угоду про прикордонну торгівлю)].

Розділ 3 «*Основні напрямки удосконалення митного регулювання прикордонної торгівлі*» містить два підрозділи, в яких досліджуються митні формальності, які виконуються у митному режимі прикордонної торгівлі, умови та підстави для притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митного режиму прикордонної торгівлі.

У підрозділі 3.1. «*Митні формальності в режимі прикордонної торгівлі*» аналізуються основні категорії, які мають значення для найбільш

повного дотримання митних формальностей при здійсненні прикордонної торгівлі. Установлено, що фундаментальне зростання обсягу прикордонного товарообігу істотно позначилося на роботі митних органів, у зв'язку з чим виникла необхідність у подальшому спрощенні й гармонізації митних формальностей. Проте, така діяльність не може відбуватися на шкоду економічним та фінансовим інтересам країни, а також на засоби запобігання ввезенню чи вивезенню заборонених тишим законодавством предметів.

Визначено, що особливої уваги потребує порядок виконання митних формальностей щодо транспортних засобів, які перетинають митний кордон України, в режимі прикордонної торгівлі. Такі транспортні засоби проходять митні формальності у першочерговому порядку та окремому каналі (коридорі) митного контролю товарів, транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України громадянами в режимі прикордонної торгівлі, що передбачено міжнародним договором. Умови надання дозволу на перетин митного кордону в зазначеному режимі чітко встановлено в законодавстві, а стосовно окремих категорій на перетин існує заборона. Окрім цього, розглянуто загальний порядок організації роботи окремих державних органів, задіяних у забезпеченні діяльності прикордонної торгівлі, правила їх взаємодії, а також проаналізовано основні нормативно-правові акти, за допомогою яких регламентується виконання митних формальностей у прикордонній торгівлі.

У підрозділі 3.2. *«Адміністративна відповідальність за порушення митного режиму прикордонної торгівлі»* розглядаються умови настання адміністративної відповідальності та санкції за порушення установлених правил переміщення товарів та предметів у митному режимі прикордонної торгівлі. Охарактеризовано підстави адміністративної відповідальності суб'єктів прикордонної торгівлі за порушення ними установлених правил переміщення товарів та предметів у спеціальному митному режимі прикордонної торгівлі: а) нормативну (адміністративно-правові норми, яких закріплено у чинному законодавстві та які визначають систему адміністративних проступків у галузі державної митної справи, правовий статус учасників провадження у справах про адміністративні проступки, систему адміністративних стягнень, яких може бути накладено за вчинення тих чи інших проступків при переміщенні товарів та предметів у митному режимі прикордонної торгівлі); б) фактичну (визначено об'єкт і об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону правопорушення, що виникають при переміщенні товарів та предметів у митному режимі прикордонної торгівлі); в) процесуальну (проаналізовано процесуальні документи митних органів (постанова у справах про порушення митних правил).

Встановлено соціально-правову сутність адміністративної деліктології у прикордонній торгівлі за допомогою юридичної характеристики

суб'єкта, що посягає на правові відносини в державній митній справі, які виникають при переміщенні товарів та предметів у митному режимі прикордонної торгівлі. Визначено, що повне і всебічне встановлення ознак, які характеризують суб'єктивну сторону, є необхідною умовою правильної кваліфікації порушень митних правил, що виникають при переміщенні товарів та предметів у митному режимі прикордонної торгівлі, та визначає ступінь шкідливості вчиненого правопорушення та особу, яка його вчинила, суттєво впливає на вид і мету відповідальності.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** сформульовано загальні та найбільш суттєві результати та положення дослідження, наведено теоретичні узагальнення та авторські пропозиції щодо митного регулювання прикордонної торгівлі.

1. Визначено, що науково-теоретичне обґрунтування приналежності інституту прикордонної торгівлі до митного права полягає у тому, що: 1) цей інститут реалізується у сфері функціонування митних органів, тобто пов'язаний із правовими відносинами, що виникають при переміщенні товарів та предметів через митний кордон України у спеціальному режимі зовнішньоекономічної діяльності прикордонній торгівлі; 2) джерелами цього інституту є, у переважній більшості, норми публічних галузей права і, насамперед, митного права.

2. У ході розробки теоретичних, положень щодо взаємодії митних органів та суб'єктів прикордонної торгівлі уточнено такі визначення: «митне регулювання прикордонної торгівлі» – це встановлення порядку і правил здійснення митних формальностей, порядок декларування товарів, сплати мита та інших податків, що справляються при переміщенні товарів через митний кордон України у спеціальному митному режимі прикордонної торгівлі, надання митних пільг та інші умови проходження митного контролю через безпосереднє управління митними органами прикордонної торгівлі; «взаємодія митних органів та учасників прикордонної торгівлі» – це сукупність взаємопов'язаних митних процедур, процесів і формальностей, які ведуть до упорядкування матеріальних, транспортних, фінансових, інформаційних і людських потоків, забезпечуючи їх ідентифікацію, класифікацію, облік, розподіл, контроль та аналіз; «конфлікт між митними органами та суб'єктами прикордонної торгівлі» – це регулююча фаза процесу взаємодії сторін, яка дозволяє оцінити відносини між ними, через прояви їхніх об'єктивних чи суб'єктивних протиріч та оптимізувати їх.

3. Встановлено, що запровадження ефективно функціонуючих систем звільнення від сплати мит являють собою не субсидії для експортерів, а лише засіб, що дозволяє, підприємствам та фізичним особам (виробникам експортної продукції, спеціалістам у сфері збуту) працювати поза тарифною

системою і робити це з мінімальними витратами для своєї господарської діяльності. Уряд повинен забезпечити себе від втрати частини доходів у результаті зловживань і забезпечити надійну роботу режиму від сплати мита у прикордонній торгівлі. При роботі із системою звільнення митні органи мають дотримуватися міжнародних стандартів та директив, що закріплені нормами Кіотської конвенції.

4. Визначено, що при виборі між різними методами звільнення від сплати мит слід брати до уваги ресурси митного органу. При цьому, митний орган не повинен вдаватися до послаблень митного контролю, що виходять за межі його можливостей (не слід створювати зони прикордонної торгівлі, спеціальні економічні зони, де підприємства будуть розташовані поза зоною діяльності митних органів); митний орган не повинен робити виключень, якщо не має можливості організувати належний моніторинг.

5. Зазначено, що митний орган має переходити від методів фізичного контролю до перевірки відповідності на вибірковій та періодичній основі, бухгалтерського аудиту після імпорту з одночасним удосконаленням системи покарань для протидії порушенням митних правил при здійсненні прикордонної торгівлі.

6. Визнано за необхідне запровадження електронної системи, покликаної підтримати та посилити контроль за режимом виключення та звільнення у прикордонній торгівлі. Визначено, що на рівень електронного контролю слід вивести такі функції та операції, як: відслідковування митними органами товарів та предметів, ввезених в режимі прикордонної торгівлі, інформаційний обмін між митними органами суміжних держав щодо товарів та предметів ввезених/вивезених в режимі прикордонної торгівлі; контроль за кількістю і вартістю товарів, що отримав виключення в режимі прикордонної торгівлі.

7. Зазначено, що в організаційному плані митні органи мають сформувати кваліфікований персонал, спеціальні відділи для роботи з режимом виключення та звільнення, що діє у прикордонній торгівлі, якщо на те є необхідність.

8. Установлено, що для оптимізації митного регулювання прикордонної торгівлі необхідно розробити: а) технологічну схему пропуску через державний кордон осіб, автомобільних транспортних засобів у митному режимі прикордонної торгівлі; б) технологічну схему здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон у митному режимі прикордонної торгівлі.

9. Визначено необхідність проведення перевірки прав імпортерів на здійснення прикордонної торгівлі, моніторинг законності та чіткості виконання митних формальностей при застосуванні режиму виключення та/або звільнення, ведення статистики, що свідчатиме про тенденції

та економічні витрати системи виключень у прикордонній торгівлі. Правила повинні чітко визначати умови, яких необхідно дотримуватися при реєстрації виключень і ввезенні товарів, що підлягають під ці умови. До їх числа належать: вимоги до документів; часові рамки, ліміти вартості і кількості; здійснення митного контролю в момент ввезення; характер цільового використання; санкції у разі порушення правил.

10. З огляду на те, що в прикордонній торгівлі діє режим виключення та звільнення, визначено за необхідне: 1) здійснення митними органами: а) перевірки цільового призначення товарів, на які надається звільнення від сплати мита; б) періодичних перевірок рахунків підприємства та/або рангового відвідування підприємства з метою перевірки того, як дотримуються умови цільового призначення товарів; в) здійснення перевірки прав імпортерів на здійснення прикордонної торгівлі; 2) застосування системи контролю за звільненням від сплати мита; 3) запровадження системи митної статистики прикордонної торгівлі; 4) розробка вимог до отримання статусу підприємства прикордонної торгівлі; встановлення форми електронної статистичної звітності підприємств прикордонної торгівлі.

11. Установлено, що статус підприємства прикордонної торгівлі визначається відповідністю підприємства, що претендує на цей статус, таким параметрам: а) бути підприємством, зареєстрованим в установленому порядку на прикордонній території України; б) здійснювати роздрібну та оптову торгівлю товарами і послугами, виробленими на прикордонній території; в) мати місце постійної реєстрації на прикордонній території; г) здійснювати прикордонну торгівлю з підприємствами прикордонної торгівлі, що знаходяться на прикордонній території суміжної держави.

12. Визначено, що система пільг, яка надається суб'єктам прикордонної торгівлі, має бути інструментом реалізації переваг прикордонної торгівлі, що полягає у: а) зменшенні ролі фіскальної функції; б) посиленні контрольної-організаційної та правоохоронної функцій.

13. Запропоновано такі зміни та доповнення до Митного кодексу України:

а) доповнити положення ст. 374 Митного кодексу України частиною 3.1. «Умови ввезення (пересилання) громадянами товарів на митну територію України»:

«3-1. Товари (крім підакцизних), що ввозяться громадянами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі, сумарна фактурна вартість та/або загальна вага яких не перевищують обмеження, встановлені частиною першою цієї статті, але мають ознаки цілісної партії товару, підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян, з поданням документів, що видаються державними органами для здійснення митного контролю та митного оформлення таких товарів,

та оподатковуються ввізним митом за ставкою 10 відсотків і податком на додану вартість за ставкою, встановленою Податковим кодексом України»;

б) доповнити положення ст. 46 Митного кодексу України частинами 3 та 4 «Видача сертифікатів про походження товару з України»:

«3. У разі вивезення товарів з митної території України та/або ввезення товарів на митну територію України сертифікат про походження товару з прикордонного регіону України у тих випадках, коли він необхідний і це відображено в національних правилах країни ввезення чи передбачено міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку, видається органом або організацією, уповноваженими на це відповідно до закону».

«4. Органи, які видали сертифікат про походження товару з прикордонного регіону України, зобов'язані зберігати його копію та інші документи, на підставі яких засвідчено регіональне походження цього товару з України, не менше 1095 днів від дня його видачі».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Качан В. В. Порівняльна характеристика правового регулювання прикордонної торгівлі / В. В. Качан // Митна справа. – 2010. – № 1. – С. 27–31.
2. Качан В.В. Правове регулювання прикордонної торгівлі в Україні / В.В. Качан // Митна справа. – 2009. – № 5. – С. 92–95.
3. Качан В.В. Питання про місце митних служб в забезпеченні охорони об'єктів права інтелектуальної власності / В.В. Качан // Митна справа. – 2009. – № 6. – С. 112–113.
4. Качан В.В. Правова характеристика транскордонного співробітництва прикордонних регіонів / В.В. Качан // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 38. – С. 579–584.
5. Качан В.В. Економічна глобалізація та митні аспекти прикордонної торгівлі / В.В. Качан // Митна справа. – 2010. – № 2. – С. 70–75.
6. Качан В.В. Усовершенствование таможенных процедур в контексте развития приграничной торговли между Россией и Украиной / В.В. Качан // Митна справа. – 2010. – № 3. – С. 106–108.
7. Качан В.В. Митне регулювання прикордонної торгівлі в межах транскордонного співробітництва України між Російською Федерацією та Білорусією / В.В. Качан // Митна справа. – 2010. – № 6. – С. 55–60.
8. Качан В.В. Митний режим прикордонної торгівлі: механізм реалізації та напрямки його провадження / В.В. Качан // Митна справа. – 2011. – № 2. – С. 14–21.
9. Качан В.В. Відповідальність учасників прикордонної торгівлі за порушення митних правил / В.В. Качан // Митна справа. – 2011. – № 3. – С. 79–102.

10. Качан В.В. Особливості митних формальностей в режимі прикордонної торгівлі / В.В. Качан // Митна справа. – 2012. – № 3. – С. 56–64.

11. Качан, В.В. Інноваційні підходи до вирішення питань митного регулювання прикордонної торгівлі в Україні / В.В. Качан // Митна справа. – 2010. № 4. – С. 25–32.

12. Качан В.В. Таможенные аспекты приграничного сотрудничества Украины и Беларуси / В.В. Качан // Правове життя сучасної України : тези доповідей міжнар. наук. конф. проф.-виклад. і аспірант. складу (м. Одеса, 21–22 травня 2010 р.). – 2010. – 810 с. – С. 360–361.

13. Качан В.В. Митні аспекти Європейської рамкової конвенції про трансграничне співробітництво між територіальними громадами або властями / В.В. Качан ; зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених Київ. націон. ун-ту ім. Тараса Шевченка (м. Київ, 23 квітня 2010 р.). – К., 2010. – Ч. I. – 524 с.

14. Качан В.В. Усовершенствование таможенных процедур в контексте развития приграничной торговли между Россией и Украиной // В.В. Качан // Инновационное развитие таможенного дела: взгляд молодых : сб. материалов III междунар. молодежной науч.-практ. конф. (г. Люберцы, 20–23 апреля 2010 г.). – Изд-во РТА, 2010. – 273 с.

АНОТАЦІЯ

Качан В.В. Митне регулювання прикордонної торгівлі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2013.

Дисертація є науковим дослідженням митного регулювання прикордонної торгівлі.

Проаналізовано стан наукових досліджень митного регулювання прикордонної торгівлі. Охарактеризовано прикордонну торгівлю як митно-правову категорію. Визначено митно-правовий статус суб'єктів прикордонної торгівлі. Виокремлено та охарактеризовано фактичні підстави застосування спрощеного порядку переміщення товарів та транспортних засобів у митному режимі прикордонної торгівлі.

Установлено, що сучасний стан митного регулювання прикордонної торгівлі потребує внесення відповідних змін до чинного законодавства про державну митну справу та прийняття Закону України «Про прикордонну торгівлю». Надано пропозиції щодо удосконалення державного інституту, який регулює зовнішньоекономічну діяльність

Проаналізовано законодавства зарубіжних країн щодо регулювання прикордонної торгівлі та визначено можливості запровадження ряду положень в умовах України.

Ключові слова: митне регулювання, прикордонна торгівля, митний режим, прикордонна зона, митні формальності, суб'єкти митного права, митні процедури.

АННОТАЦИЯ

Качан В.В. Таможенное регулирование приграничной торговли. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс, финансовое право, информационное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2013.

Диссертация посвящена научному исследованию приграничной торговли, определению состояния ее правового регулирования.

Проанализировано состояние научных исследований таможенного регулирования приграничной торговли. Охарактеризовано приграничную торговлю как таможенно-правовую категорию. Определен таможенно-правовой статус субъектов приграничной торговли. Обосновано тезис выделения института приграничной торговли в специальный таможенный режим приграничной торговли. Выделены и охарактеризованы условия для применения упрощенного порядка перемещения товаров и транспортных средств в таможенном режиме приграничной торговли. Выделены фактические основания применения административной ответственности, виды взысканий, которые могут применяться к участникам приграничной торговли за нарушение порядка перемещения товаров и предметов через таможенную границу Украины в специальном таможенном режиме приграничной торговли, и определен порядок их наложения.

Установлено, что научно-теоретическое обоснование принадлежности института приграничной торговли к таможенному праву состоит в том, что: этот институт реализуется в сфере функционирования таможенных органов, поскольку он связан с регулированием порядка перемещения товаров и предметов через таможенную границу. Указано, что источниками этого института являются нормы публичных отраслей права и, прежде всего, таможенного права.

Определены место и роль таможенных правоотношений в условиях специальных правовых режимов осуществления внешнеэкономической деятельности и обосновано применение льготного режима на территории зон приграничной торговли, включая устанавливаемые им особенности налоговых и таможенных правоотношений.

Определено, что современное состояние регулирования приграничной торговли требует внесения соответствующих изменений в действующее законодательство о государственном таможенном деле. В частности, вносятся предложения по усовершенствованию перемещения товаров и предметов через таможенную границу Украины в специальном таможенном режиме приграничной торговли.

Представлены предложения по совершенствованию государственных институтов, которые регулируют осуществление внешнеэкономической деятельности, а также разработаны методические рекомендации, состоящие из конкретных организационно-правовых мероприятий, реализация которых даст возможность сформировать систему управления и контроля, направленную на противодействие правонарушениям и детенизацию таможенных отношений в сфере приграничной торговли.

Проанализированы законодательства зарубежных стран по регулированию приграничной торговли и определены возможности введения ряда положений в национальное законодательство.

В результате исследования предложена также структура комплексного нормативно-правового акта -- Закона Украины «О приграничной торговле», необходимого для создания целостного правового механизма регулирования приграничной торговли с определением в нем полномочий органов государственной власти в приграничном сотрудничестве, в том числе и таможенных.

Ключевые слова: таможенное регулирование, приграничная торговля, таможенный режим, приграничная зона, таможенные формальности, субъекты таможенного права, таможенные процедуры.

SUMMARY

Kachan V.V. Customs Regulations border trade. – Manuscript.

Thesis gaining a scientific degree of a candidate of jurisprudence in special 12.00.07 – administrative law and process; financial law; informational law. – National University «Odessa Academy of Law», Odessa, 2013.

Thesis is devoted to the scientific research of the customs regulations border trade.

There was analyzed the of customs regulation of cross border trade. The characteristic cross-border trade as customs and legal category. Custom-defined legal status of entities border trade. Allocated and describes the grounds for the application of the simplified procedure for movement of goods and vehicles in the customs regime of border trade.

Determined that the current state of cross-border trade customs regulations require amendments made to the legislation of the state customs and the Law

of Ukraine «On the border trade». The proposals to improve public institutions that regulate foreign trade.

Analysis of the law of foreign countries to regulate cross-border trade and identified possible implementation of certain provisions in Ukraine.

Keywords: customs control, border trade, customs regulations, border zone, customs formalities, customs agents of law, customs procedures.